

Дроздова Д. С.
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології
Горлівського інституту іноземних мов
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

ОБ'ЄКТИВНЕ ТА СУБ'ЄКТИВНЕ В РОЗУМІННІ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ НЕПОВТОРНІСТІ ПСИХІКИ СУБ'ЄКТА

OBJECTIVE AND SUBJECTIVE IN UNDERSTANDING OF INDIVIDUAL UNIQUENESS OF THE PSYCHE OF THE SUBJECT

Дане дослідження є продовження аналізу вивчення універсальних та рефлексивно-авторських символів з орієнтацією на поняття об'єктивного та суб'єктивного в процесі дослідження індивідуальної неповторності психіки людини. У статті проаналізовано процес дослідження індивідуальної неповторності психіки суб'єкта, враховуючи багаторічний досвід історії, міфології, психології. Зазначено можливості презентації вроджених та набутих якостей, форм поведінки, характеристик особистості через архетипну символіку. Визначено, що через метафорично-символічний матеріал презентується архетипна символіка, не втрачаючи при цьому можливості об'єктивуватися. Через архетип узагальнюється досвід колективного несвідомого та індивідуально-об'єктивного, тобто присутній не тільки генотип, але й фенотип. Окреслено необхідність застосування у роботі психолога такого психологічного аналізу матеріалу, який буде передбачати рух від дедукції до індукції. Основна задача глибинного психолога – знайти можливість пізнати в психічному об'єктивну реальність, яка й задає суб'єктивізм і зробити це надбанням суб'єкта. Акцентовано увагу на необхідності застосування такої діалогічної взаємодії між психологом та протагоністом яка сприятиме виявленню вище зазначеного. Одним із методів пізнання індивідуальної неповторності архетипної символіки є метод активного соціально-психологічного пізнання, а саме робота з авторськими та неавторськими малюнками. Доведено, що архетип «використовує» індивідуальний досвід людини, способи її самовираження, внутрішню впорядкованість, семантичні пріоритети, які були пов'язані з глибинними цінностями, «незавершеними справами дитинства», що підпорядковані соціальним мотивам. Розкрито особливості індивідуальної неповторності та суб'єктивізму в їх порівнянні. У порівняльній таблиці зібрані та проаналізовані символи, які найчастіше зустрічаються в процесі психоаналітичної роботи за методом АСПП та символи, які представлені в загально відомих словниках, а саме: коло, місяць, годинник, птах, зірка, гора, трикутник, вода.

Ключові слова: архетипна символіка, об'єктивне та суб'єктивне, символ, активне соціально-психологічне пізнання.

This research is a continuation of the analysis of the study of universal and reflexive-authorial symbols. It is focused on the concept of objective and subjective in the process of studying the individual uniqueness of human psyche. The article analyses the research process of the individual uniqueness of subject's psyche taking in account long – term experience in the field of history, mythology and psychology. The article states the possibilities of presenting the inherent and acquired qualities of a human, forms of behavior, characteristics of personality through the archetypal symbolism. It is determined that the archetypal symbolism is presented through the metaphorically symbolic material and it does not lose the possibility to objectify. The experience of the collective unconscious and individually – objective experience are generalized through the archetype. That means not only genotype is present but also the phenotype is. The article outlines the necessity for psychologists to apply such material analysis that includes the transfer from deduction to induction. The main task of the deep psychologist is to find the possibility to cognize the objective reality in the mental. It sets the subjectivism and makes the attainment of the subject. The attention is focused on the need to apply such dialogical interaction between a psychologist and a protagonist that will conduce the aforementioned. One of the methods of cognition of the individual uniqueness of archetypal symbolism is the method of active socio-psychological cognition, namely the work with author's and non-author's drawings. It has been shown that an archetype 'uses' the human's individual experience, ways of self-expression, internal organisation, semantic priorities that are connected with inner values, 'unfinished childhood affairs', that are subject to social motives. The features of the individual uniqueness and subjectivism are revealed in their comparing. Most common symbols in the process of ASPC psychoanalytic work and symbols presented in generally known dictionaries, namely: a circle, the moon, a clock, a bird, a star, a mountain, a triangle, water are collected and analysed in the comparison chart.

Key words: archetype symbolism, objective and subjective, symbol, active social-psychological knowledge.

Вступ. В історії, міфології, психології з давніх давен існувало поняття дотичне до уявлення про певні першооснови, які притаманні та зрозумілі людині не залежно від її віку, національності, соціального становища. Кожна людська істота несе в собі універсальні фізіологічні та духовні ознаки, які вирізняють її від тваринного світу. Поряд з цим, проявляється індивідуальна неповторність пси-

хіки суб'єкта, яка вміло поєднує вроджені та набуті якості, форми поведінки, характеристики та презентується через архетипну символіку.

Архетипічні уявлення існували ще за часів Філона Іудея, Іринія, Діонісія Ареопагіта, Платона, Дж.Берклі, Аристотеля, Р.Декарта, Г.-В. Лейбніца і т.д. Для нашого дослідження окремої уваги набувають дослідження К.Юнга та З.Фрейда в царині роботи

з несвідомими проявами індивідуальної неповторності психіки. Дане дослідження є продовження теми вивчення універсальних та рефлексивно-авторських символів [3] з орієнтацією на поняття об'єктивного та суб'єктивного в процесі дослідження індивідуальної неповторності психіки людини.

Виклад основного матеріалу дослідження. Пізнати індивідуальну неповторність психіки суб'єкта не можливо прямолинійно, тому що в його одноактній поведінці присутній узагальнений аргумент (тобто свідоме і несвідоме одночасно), який необхідно дешифрувати. Через метафорично-символічний матеріал презентується архетипна символіка, не втрачаючи при цьому можливості об'єктивуватися без образів як архетип моралі, добра, зла і т.п. В кожній одноактній поведінці суб'єкта присутній архетип, що вказує на узагальнення з попереднім, колективним досвідом несвідомого. Таким чином, одночасно присутній не тільки генотип, але й фенотип, тобто не тільки поведінка саме цього індивіда, але і його інтеграція з суспільством, попереднім досвідом поколінь. Для виявлення індивідуальної неповторності архетипної символіки необхідно застосувати професійний теоретичний аналіз психологом матеріалу протагоніста, який буде рухатися від дедукції до індукції.

Багаторічний досвід роботи за методом активного соціально-психологічного пізнання (АСПП) доводить, що в роботі з авторськими та неавторськими малюнками відкривається можливість пізнання індивідуальної неповторності архетипної символіки тільки на узагальнюючих речах, на взаємозв'язку між низкою малюнків, які обирає або самостійно виконує протагоніст. У психіці суб'єкта все логічно впорядковано. Індивідуальна неповторність може презентувати себе тільки через протиріччя сутності між логікою свідомого і логікою несвідомого. Психодинамічний підхід за методом АСПП допомагає узагальнити наочний матеріал в аспекти виявлення асоціативних взаємозв'язків, індивідуально притаманних протагоністу. Саме в таких узагальненнях психолог розкриває тенденції поведінки конкретної людини.

К.Юнг довів, що в психіці присутнє як колективне несвідоме так і індивідуальне несвідоме [10]. Психологу треба знати в який спосіб архетип, який несе в узагальнюючому вигляді досвід попередніх поколінь, виступає помічником в презентації психіки конкретної людини. Практика глибинного пізнання доводить, що архетип «використовує» індивідуальний досвід людини, способи її самовираження, внутрішню впорядкованість, семантичні пріоритети, які були пов'язані з глибинними цінностями, «незавершеними справами дитинства», що підпорядковані соціальним мотивам. Архетип потрапляє в обробку онтологічно сформованих «промів», які складають попередній досвід окремої людини і поколінь, а також «Супер-Его», ідеали «Я», загальнолюдські цінності. Попри це, працюють психологічні захисти, які виконують інтеграційну функцію. Таким чином, архетип завжди індивідуально неповторний.

3. Фрейд [9] наголошував на необхідності опосередкованого пізнання основ певного симптому, щоб не посилити його. Психіка – систематизована та узагальнена. Кожний поведінковий акт містить в собі великого плану синтетичні утворення. Непрямолинійність присутня в усіх утвореннях, які можна віднести до категорії психічних. Ці утворення є суб'єктивними. При цьому, відсутність об'єктивних компонентів унеможливила б пізнання суб'єктивізму. Основна задача глибинного психолога – знайти можливість пізнати в психічному об'єктивну реальність, яка й задає суб'єктивізм і зробити це надбанням суб'єкта. Формування суб'єктивної реальності в психічному відбувалося мимоволі самої людини. В психокорекційному процесі психолог вводить отриману з індивідуального матеріалу інформацію в поле свідомості людини, тим самим перевіряючи емотивний імператив, силу та значущість. Через вияв узагальнень стає можливим виходити на індивідуальну неповторність.

Індивідуальна неповторність та суб'єктивізм це не синонімічні поняття. Індивідуальну неповторність представляють всі синтезуючі утворення, які створювались дорефлексивним шляхом. Це значущі події, від яких залежить сила емотивності. Психолог виявляє асоціативні взаємозв'язки для того, щоб людина могла осягнути внутрішню логіку несвідомого. Саме ця «інша логіка» вказує на ті глибинні детермінанти, які існують об'єктивно (поза досвідом, статтю і часом). Індивідуальну неповторність можливо пізнати тоді як виконані певні операції узагальнення на тому конкретному матеріалі, який потрапив в поле зору в процесі психокорекційної роботи. Щоб побачити імператив внутрішнього натиску в роботі потрібно дотримуватись принципу спонтанності і невимушеності поведінки протагоніста. Тобто треба провести цілий ряд узагальнюючих операцій для того, щоб вийти на індивідуальну неповторність. Ця індивідуальна неповторність такого порядку, що саме вона задає суб'єктивізм конкретного індивіду. Індивідуальні, об'єктивно існуючі, але не помітні для людини, детермінанти, які психолог має можливість виявити через узагальнення поведінкового матеріалу, існують об'єктивно в психіці та задають суб'єктивізм даного конкретного індивіду. Суб'єктивізм це певне викривлене сприймання себе та інших. В процесі роботи з протагоністом психолог виходить на об'єктивну реальність, яка задає суб'єктивізм. Інтегративний апарат психіки працює так, що всі «незавершені справи дитинства» на внутрішньому рівні стають «завершеними». Та об'єктивна реальність, яку ми пізнаємо, фактично виступає «ключем», за допомогою якого можливо «розкрити» індивідуальну проблематику протагоніста.

Через пізнання об'єктивної реальності стає можливим розуміння того як влаштований апарат суб'єктивних викривлень, які являють собою індивідуальність суб'єкта. Індивідуальне одночасно виступає і об'єктивним і суб'єктивним в психіці. Таким чином, людина може бачити як вона в більшій

мірі має можливість ставати «дорослою», психологічно відкоригованою. У дорослої людини більш об'єктивний погляд на речі, а не інфантильно насичений «незавершеними справами дитинства», які вона намагається завершити на рівні несвідомого шляхом «маскування». Останнє задає об'єктивна реальність для того, щоб зберегти недосяжним для зовнішнього об'єктивного погляду ту реальність, яку представляє підструктура в психічному. Але вся проблема в тому, що в кожному поведінковому акті суб'єктивна та об'єктивна реальності симультанне об'єднані. Тому кожного разу для пізнання індивідуальної неповторності психіки суб'єкта потрібно набирати його матеріал, виявляти асоціативні взаємозв'язки, в тому числі і для того, щоб суб'єкт був переконаний у вірності діагностики на власному матеріалі.

Великого значення в такій роботі набуває діалог та професіоналізм самого психолога, який відчуває внутрішню об'єктивну реальність, яку він повинен виявляти в кожному комунікаті протагоніста. Як зазначає Т.С. Яценко: «Ведучий АСПП зобов'язаний уміти прочитувати смисл, що слугуватиме передумовою адекватної постановки запитань. ...Діалог сприяє накопиченню сутнісного матеріалу, який лише у своїй сукупності, за умов інтерпретаційно-поздовжнього аналізу, дасть змогу (через інтерпретацію) об'єктивувати особистісну проблему суб'єкта» [11, с. 9].

Об'єктивна реальність це виявлення внутрішніх суперечностей між логікою свідомого і несвідомого. Чим більшим є протиріччя між свідомою і несвідомою сферами тим в меншій мірі є ці сполучні. Глибинна психокорекція це встановлення взаємозв'язків, що виявляє об'єктивну реальність, яка опосередковано обумовлює суб'єктивізм даного індивіда. Кожна людина неповторна у своєму суб'єктивізмі, але схожа в об'єктивному. Індивідуальна неповторність полягає в суб'єктивізмі індивіда. Хоча об'єктивна реальність (базальні захисти) теж формуються і являють собою

певну неповторність. Об'єктивна реальність відносно психологічна, а психологічною стає тоді, коли спрацьовують психологічні захисти, коли є інтегративно-дезінтегративні процеси, які й породжують внутрішні протиріччя. В процесі глибинної психокорекції, пізнаючи об'єктивну реальність, людина нейтралізує імператив впливу на свою поведінку несвідомих детермінант.

Багаторічний досвід практичної діяльності дає можливість представити порівняльну таблицю зображень символів, які найчастіше зустрічаються в процесі психоаналітичної роботи за методом АСПП з символами, які представлені в загально відомих словниках. В основу порівняння (критеріїв) символів покладено візуальна їх аналогія та зміст, який подається в словниках для універсальних символів та індивідуально-неповторний глибинний зміст, що презентує особливості та переваги діагностико-корекційної роботи за методом АСПП.

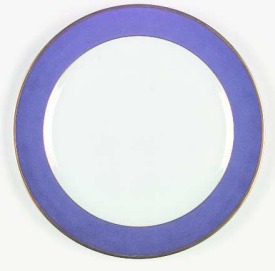
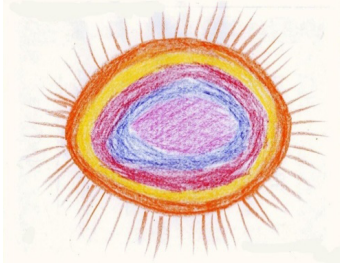
Розкриємо сутність універсальних (історично складених) символів та рефлексивно-авторських (створених у процесі роботи груп АСПП), які представлені в таблиці 1.

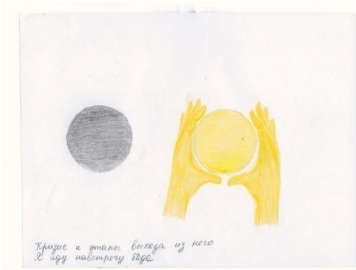
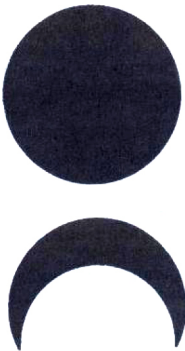

Коло та все, що має округлу форму, здавна люди асоціювали зі світом, сонцем, надією та щастям (рис. 1, 2) [2]. Психокорекційна практика показує, що символ кола або сонця протагоніст використовує для позначення самотності, внутрішніх почуттів, кризового та конфліктного станів, ідеалу, того, що постійно повторюється, позитивних почуттів і т.ін. (рис. 3, 4).

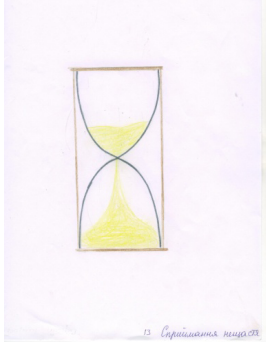

Символ *місяця*, як правило, жіноче божество, чаша, лоно, з якого народжується все земне. Це відкрита вгору дуга, долини, заглиблення в землі, з якого починається та виростає життя (рис. 5). Місяць – це вода. Його зображували у вигляді полу-місяця на воєнних формах та в побуті, прикрашаючи різноманітними оберегами (рис. 6) [1]. На малюнках авторів психокорекційних груп місяць зображується як символ ночі, іншої сторони реальності, спокою та

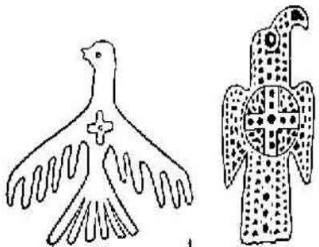

Таблиця 1

Порівняльна таблиця універсальних символів та рефлексивно-авторських архетипних символів психомалюнків учасників груп АСПП

№ з.п.	Зображення універсальних символів та їх значення	Зображення рефлексивно-авторських архетипних символів у психомалюнках учасників груп АСПП та їх зміст
1	2	3
1.	 <p data-bbox="268 1966 735 2018">Рис. 1. Коло [2] Один із самих сильних та давніх символів</p>	 <p data-bbox="820 1957 1417 2011">Протагоніст С. Рис. 3. Людина, яку я відчуваю [7, с. 133]. Символ внутрішніх почуттів</p>

1	2	3
2.	 <p>Рис. 2. Коло з порами року та Христом-Аполоном в центрі [2]. Символ світу, сонця, надії, щастя</p>	 <p>Протагоніст Ю. Рис. 4. Криза та етапи виходу з неї. Я йду назустріч біді [8, с. 55]. Символ кризи, біді</p>
3.	 <p>Рис. 5. Місяць [1, с. 260] Символ жіночності, лона, чаші</p>	 <p>Протагоніст Е. Рис. 7. Мій звичайний емоційний стан [4, с. 229] Символ спокою та неспокою одночасно</p>
4.	 <p>Рис. 6. Знак Місяця [1, с. 257] Символ жіночності, лона, чаші</p>	 <p>Протагоніст Л. Рис. 8. Криза і етапи виходу з неї [12, Додаток Л] Символ кризового стану та його вирішення</p>
5.	 <p>Рис. 9. Піщаний годинник [2] Символ нескінченного плинності часу</p>	 <p>Протагоніст О. Рис. 13. Конфлікт [4, с. 94] Символ конфлікту</p>

1	2	3
6.	 <p data-bbox="319 638 686 683">Рис. 10. Піщаний годинник [2] Символ часу живого та мертвого</p>	 <p data-bbox="821 638 1420 683">Протагоніст М. Рис. 14. Сприймання нещастя [4, с. 67] Символ нещастя</p>
7.	 <p data-bbox="255 1064 742 1108">Рис. 11. Перевернутий піщаний годинник [2] Символ часу, який зупинився</p>	<p data-bbox="957 705 1236 728">37. МОЇ БАЖАННЯ І МОЇ МОЖЛИВОСТІ</p> <p data-bbox="885 1064 1348 1142">Протагоніст О. Рис. 15. Мої бажання і мої можливості [6, с. 131]. Символ бажань і можливостей</p>
8.	 <p data-bbox="319 1489 686 1545">Рис. 12. Піщаний годинник [2] Енергія, яка постійно змінюється</p>	 <p data-bbox="885 1512 1356 1590">Протагоніст І. Рис. 16. Мій звичайний стан психіки [5, с. 158]. Символ внутрішнього стану</p>
9.	 <p data-bbox="383 1948 622 2004">Рис. 17. Орел [1, с. 96] Космічний символ</p>	 <p data-bbox="869 1926 1372 1982">Протагоніст І. Рис. 21. Я серед людей [6, с. 64]. Символ відриву від реальності, свободи</p>

1	2	3
10.	 <p data-bbox="217 645 791 712">Рис. 18. Птах [2]. Символ польоту, зв'язку з повітряним середовищем, свободою, легкістю</p>	 <p data-bbox="887 656 1358 701">Протагоніст М. Рис. 22. Конфлікт [4, с. 75]. Символ конфлікту</p>
11.	 <p data-bbox="320 1025 687 1077">Рис. 19. Птах зі знаком хреста [2]. Символ єднання хреста і птаха</p>	 <p data-bbox="887 1014 1358 1088">Протагоніст Л. Рис. 23. Мої прагнення [7, с. 112]. Символ прагнень, мети ,свободи, творчості</p>
12.	 <p data-bbox="379 1473 628 1525">Рис. 20. Птах душі [2]. Символ людської душі</p>	 <p data-bbox="903 1435 1342 1509">Протагоніст А. Рис. 24. Неіснуюча тварина [7, с. 212]. Символ зображення чогось неіснуючого</p>

неспокою водночас, кризи, його асоціюють з таємним і водночас бажаним (рис. 7, 8).

Піщаний годинник – символ нескінченного плину часу (рис. 9) [1], енергії, яка постійно змінюється (рис. 10, 12). Перевернутий піщаний годинник символізує час, який зупинився (рис. 11) [2]. Дві однакові сторони годинника викликають інтерес у аналізанти, як характеристика двох сторін одного цілого, плинність часу, наповненість або спустошеність ємності, що допомагає їм висловлювати цим символом свої психічні стани, ставлення до конфліктів, бажане та реальне і т.ін. (рис. 13–16.)

Птах (а саме, орел) в індійських племенах сприймався як космічний символ та мав почесні

уособлення світу та неба (рис. 17). Голуби завжди символізували мир, кохання, ворони – небезпеку, зло [1]. Існують символи, які поєднують птахів з хрестами (рис. 19). З давніх-давен птахи характеризувалися свободою, легкістю, польотом (рис. 18), виступали символами людської душі (рис. 20). В малюнках учасників психокорекційних груп АСПП птах, який летить, це символ відриву від реальності, для того, щоб вирішити актуальні проблеми, відчутти свободу, легкість (рис. 21), досягти мети (рис. 23), символ неіснуючого, загадкового (рис. 24). Чорні птахи відображають ризик, негатив, несподівану зміну подій в житті, неіснування (рис. 22).

Висновки з проведеного дослідження. Отже, порівняльний аналіз змістового наповнення символів, представлених у словниках та зображених на малюнках учасників психокорекційних груп АСПП підкреслюють їх об'єктивність і суб'єктивність у одночасній взаємодії. Виявлення індивідуального змісту психіки через символи доводить причетність архетипу до самопрезентації суб'єкта. Через архетип узагальнюється досвід колективного несвідомого та індивідуально-об'єктивного.

Поряд з цим особливого значення набуває діалогічна взаємодія психолога і протагоніста, яка стимулює пізнання в психічному об'єктивній реальності, яка й задає суб'єктивізм.

Представлені матеріали не вичерпують всієї повноти аналізу індивідуального змісту архетипної символіки та надають перспективність у вивченні символіки у подальшому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бауэр В., Дюмонтц И., Головин С. Энциклопедия символов. М. : КРОН-ПРЕСС, 2000. 504 с.
2. Гусев И.Е. Все знаки и символы. Большая толковая энциклопедия символов. Минск : Харвест, 2011. 400 с.
3. Дроздова Д.С. Порівняльно-змістові характеристики універсальних та рефлексивних символів. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки*. Випуск № 9. 2021. С. 88–97.
4. Теория и практика глубинной психокоррекции : Авторская школа академика АПН Украины Т. С. Яценко / сост. С. М. Аврамченко, Н. В. Дметерко, М. П. Зажирко и др. ; под ред. Т. С. Яценко. Ялта : РИО КГУ, 2007. 200 с.
5. Теория и практика глубинной психокоррекции : Вторая авторская школа академика АПН Украины Т. С. Яценко / сост. А. В. Глузман, А. Э. Мелоян, И. В. Евтушенко и др. ; под ред. Т. С. Яценко. Ялта : РИО КГУ, 2009. 221 с.
6. Теория и практика глубинной психокоррекции : Третья Авт. школа академика АПН Украины Т. С. Яценко / сост. А. В. Глузман и др. ; под ред. Т. С. Яценко. Ялта : РИО КГУ, 2010. 200 с.
7. Теория и практика глубинной психокоррекции : Четвертая и Пятая Авторские школы академика НАПН Украины Т. С. Яценко / сост. В. П. Андрущенко, А. В. Глузман ; под ред. Т. С. Яценко. К. : Изд-во НПУ имени М. П. Драгоманова, 2011. 261 с.
8. Теория и практика глубинной психокоррекции : Шестая Авторская школа академика НАПН Украины Т. С. Яценко / сост. В. П. Андрущенко, А. В. Глузман ; под ред. Т. С. Яценко. К. : Изд-во НПУ имени М. П. Драгоманова, 2012. 226 с.
9. Фрейд З. Тлумачення снів /пер. з нім. В. Чайковський. К. : Фоліо, 2019. 608 с.
10. Юнг К. Г. Архетипи і колективне несвідоме / пер. з нім. К. Котюк. Львів : Астролябія, 2018. 608 с.
11. Яценко Т.С. Архаїчний спадок психіки: психоаналіз феноменології проблеми. Дніпро : Інновація, 2019. 284 с.
12. Яценко Т. С. Глубинная психология. Тенденция к психологической смерти: диагностика и коррекция : монография. К. : ВИЩА ШКОЛА – XXI, 2010. 231 с.